

УДК 81'246(439)

DOI 10.58423/2786-6726/2022-1-119-143

György Ladislav, Tuska Tünde

Nyelv (kétnyelvűség) és (kettős) identitás az alföldi szlovákok körében Magyarországon

1. Elméleti alapvetések

1.1. Szlovák–magyar kétnyelvűségi kutatások Magyarországon

Az utóbbi évtizedekben napvilágot látott monográfiák, tanulmánykötetekben, tudományos és szakfolyóiratokban megjelent írások és tanulmányok egyre növekvő érdeklődéssel reflektálnak a nemzetiségekre, illetve a többségi nemzet nyelvére és kultúrájára, két- és többnyelvű kontextusban is. A jórészt interdiszciplináris orientációjú és komparatív irányvonalú kutatások a reális szlovák-magyar helyzetet is érintik, melyen belül a szlovák-magyar kétnyelvűség problémakörének is figyelmet szentelnek. A nyelv kisebbségi környezetben való működéséről és használatáról több munka született, folyamatosan zajlik a kettős identitás és bikulturalitás mint nyelvi fenomén jelenség értelmezése, a nyelvhez, a nemzeti/etnikai identitáshoz és más területekhez való viszonyulás kutatása.

Tanulmányunk tartalmi orientációjával összhangban áttekintjük az eddig végzett kutatásokat és bemutatjuk a szlovák-magyar kétnyelvűsége jellemző állapot (többé-kevésbé) neuralgikus pontjait, melyben a szlovák nyelv kisebbségi nyelvi státuszba szorult.

Tóth Alexander Ján szerint (2008, 17. o.) a szlovák nyelvjárásokat már a 19. század végén és később, a 20. század első felében olyan szerzők kutatták, mint Melich János, Pechány Adolf vagy Kniezsa István, akik a szlovák-magyar nyelvi kapcsolatokkal is foglalkoztak és lerakták a magyarországi szlovákok nyelve lingvisztikai elemzésének tudományos alapjait. A történeti-dialektológiai szempontok alkalmazásának megvan a helye a mai kutatási trendekben is főleg abban az esetben, ha a nyelvjáráskutatás folyamán a leíró nyelvészeti módszerekhez a vizsgálódás új irányzatai is társulnak, pl. olyanok, melyekben hangsúlyosan jelenik meg a funkcionális aspektus, illetve a beszélők egymáshoz való viszonyulása (vö. Tóth, 2008, 18. o.).

Helyénvaló megemlíteni a következő műveket is: Štolc Jozef-től a *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku/Három szlovák nyelvsziget nyelvjárása*

Magyarországon (1949) és Ondrus Paveltől a *Slovenské nárečie v Maďarskej ľudovej republike/Szlovák nyelvjárások a Magyar Népköztársaságban* (1956).

Kétségtől értékes munka a Fügedi Erik – Gregor Ferenc – Király Péter nevét fémjelző *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku/A magyarországi szlovák nyelvjárások atlasza* (1993), melyről Uhrinová Alžbeta (2017, 126. o.) a következőket írja: „A publikáció többek között a nyelvjárások keverése, az átmeneti és kevert nyelvjárások, a nyelvi integráció kérdései mellett a kétnyelvűséggel és a magyar-szlovák nyelvi interferenciák problémakörével is foglalkozik.”

A deskriptív szemlélettől a kontrasztív-konfrontációs megközelítésen át végül eljutunk a pszicho- és szociolingvisztikai aspektushoz, melyen maga a kétnyelvűség alapszik¹. Az ún. szinkrón kontaktológia kereteiben (lingvisztikai szempontból) a szlovák nyelv kutatásával Magyarországon főleg Žiláková Mária, Uhrinová Alžbeta, Tušková Tünde, Tóth Alexander Ján és György Ladislav foglalkozik. A szlovák–magyar kétnyelvűség vizsgálatának problematikáját többen is érintették doktori értekezésükben/tudományos munkájukban, pl. Császári Éva, Szabóné Marlok Júlia, Szabó Orsolya.

Magyarországon a szisztematikus szociológiai és szociolingvisztikai orientációjú (a szlovák nyelvre irányuló) kutatások a múlt század 90-es éveiben indultak, a Békéscsabán működő *Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete*² megalakulásának (1990) köszönhetően. Az intézetnek (és más együttműködő intézménynek) köszönhetően megvalósult néhány országos szintű, interdiszciplináris szemléletű empirikus kutatás, mely eredményeit számos, a magyarországi szlovákság nemzetiségi vonatkozásait tárgyaló publikáció térképezi fel (lásd: Homišinová, 2011).

A szlovák nyelvszigeteken zajló etnokulturális változásokat Divičanová Anna kíséri figyelemmel (1999); Homišinová Mária (2003) a szlovák értelmiség etnikai identitásának állapotát nyomon követő vizsgálódás eredményei közül kiválasztott mutatókat közli, míg Uhrinová Alžbeta ugyanebben a szociális csoportban az anyanyelvhasználatot veszi górcső alá (2004). A magyarországi szlovákok nyelvi dinamikáját Žiláková Mária prezentálta (2004). A romániai Nagylakon (Nădlac) jelent meg a *Súčasná slovenská jazyková situácia v Maďarsku/A szlovák nyelv jelenlegi helyzete Magyarországon* (Uhrinová, 2011) című monográfia és még ugyanabban az évben (2011) teszi közzé a Homišinová Mária et al. szerzői

¹ A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete komplex szociolingvisztikai kutatást valósított meg Tótkomlóson *Dimenzie jazykovej inakosti: možnosti zachovania jazykov menšín/A nyelvi másság dimenziói: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei* címmel egy hat nemzetiségre vonatkozó országos projekt keretében (konzorciumvezető: Bartha Csilla, témavezető: Borbély Anna, NKFP 5/126/2001).

² Az Intézet 1990-ben a Magyarországi Szlovákok Szövetségén belül alakult meg és működött, 2001 óta az Országos Szlovák Önkormányzat interdiszciplináris társadalomtudományi intézményeként folytatja munkáját.

kollektíva a Magyarországon és Szlovákiában megvalósított, a szlovák fiatalok által beszélt szlovák nyelvvel kapcsolatos tudományos vizsgálat eredményeit. A kisebbségi környezetben létrejövő nyelvi és etnikai folyamatok feltárására irányuló tudományos projekt³ eredményeire reflektál (a kutatásban 3 intézmény működött közre)⁴ Homišinová Mária, Uhrinová Alžbeta és Ondrejovič Slavomír közös publikációja (2013), melyben két választási ciklusban (2002–2010) funkcióban lévő képviselők nézetei, viszonyulásai kerülnek nagytitkos alá. A szlovák nyelvet bilingvis egyetemi környezetben Tušková Tünde kutatta (2016).

Témánk szempontjából szintén értékes a *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe/Szlovák nyelvhasználat Békés megyében* (2005) című tanulmánykötetet, mely a Békés megyei szlovákság történetének áttekintése mellett a vizsgált régióra vonatkozó lingvisztikai elemzéseken túli információkat oszt meg két bilingvis település – Tótkomlós és Telekgerendás – nyelvi helyzetéről is.

Három, tematikusan hasonló tanulmánykötet – *Slovenčina v menšinovom prostredí/Szlovák nyelv kisebbségi környezetben* (2004), *Slovenčina v menšinovom prostredí II/Szlovák nyelv kisebbségi környezetben II* (2008) és *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí/Szlovák nyelv és kultúra kisebbségi környezetben* (2013), – a nyelv és kultúra közötti kapcsolatra, annak a kisebbségi társadalom identitására gyakorolt szerepére, valamint a szlovák nyelv fejlődését kisebbségi környezetben alakító legújabb perspektivikus trendek elemzésére irányul.

Feltétlenül meg kell említenünk a *Slovenský jazyk v Maďarsku I-II/Szlovák nyelv Magyarországon I-II* (2008) című kétkötetes munkát is, melynek célja a kollektív és az egyéni szlovák nyelvhasználat dokumentálása többségi magyar nyelvi környezetben, különböző kommunikációs szituációkban. A publikáció az élőbeszéd/beszélt nyelv vizsgálatára alapult, értékes elemzéseket tartalmaz néhány kétnyelvű közösség (Budapest, Pilisszentkereszt, Nagybánhegyes stb.) nyelvhasználatáról.⁵

1.2. A kétnyelvűség és a kettős identitás fogalmának értelmezése

A kétnyelvű kommunikáció kutatása során az alapvető fogalmak értelmezésekor gyakran merülnek fel terminológiai bizonytalanságokból fakadó problémák. Ilyen fogalom például a *kétnyelvűség* (szlovákul *dvojjazyčnosť/bilingvizmus*, illetve *dvojjazykovosť/bilingvalizmus*). Fontosnak tartjuk meghatározni, hogy mi a

³ A projekt címe *Jazykovo-komunikačné správanie poslancov slovenských národnostných samospráv v Maďarsku/A magyarországi szlovák nemzetiségi képviselők nyelvi – kommunikációs viselkedése*.

⁴ Az Országos Szlovák Önkormányzat Kutatóintézete; A Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézete, Kassa; A Szlovák Tudományos Akadémia I. Štúr Nyelvtudományi Intézete, Pozsony.

⁵ Lásd még: György, 2017; Uhrinová, 2017

kétnyelvűség/bilingvizmus – ki a *kétnyelvű/bilingvis beszélő*.⁶ Hasznos lenne szólni a *kettős identitásról* és a *bikulturalitásról* is.

Egyetértünk Štefánik Jozeffel, aki a kétnyelvűségről úgy gondolkodik, „mint két (vagy több) nyelv alternatív használatának képességéről az adott kommunikációs szituáció és környezet függvényében, melyben a kommunikáció megvalósul és mely jellemzi az egyén nyelvi tudatát” (Štefánik, 2000b, 128. o.).

A fenti fogalmak elnevezésével kapcsolatban a magyar *kétnyelvűség* ekvivalenseként a *bilingvizmus/dvojazyčnosť* kifejezések használatát javasoljuk, míg a *dvojazykovosť/bilingvalizmus*⁷ terminológiával óvatosabbak maradunk, tekintettel a fogalom variabilis interpretációjára a mai szlovák nyelvtudományban.

Ondrejovič Slavomír a kettős identitással kapcsolatban Zelová Alena és Homišinová Mária nyomán úgy véli, hogy az etnikai identitás fogalma magába foglalja az etnikai hovatartozás ún. objektív elemeit éppúgy, mint a szubjektív etnikai önidentifikációt. A szerző a kettős identitással kapcsolatban kitér arra, hogy azt elsősorban az etnikailag vegyes családokban lehet megfigyelni, és hogy konstrukcióját a két identitás komponenseinek összefonódása alkotja. Abban az esetben, amikor az etnikai elemek közül előnyben részesül valamelyik (leggyakrabban az egyik nyelv, ill. a kulturális sztereotípiák), a kettős etnikai identitás kiegyensúlyozatlan típusáról beszélünk (Ondrejovič, 2008, 86. o.).

Az identifikáció/önazonosítás – egy bizonyos kultúrához való tartozás deklarálásával kapcsolatban fejezetünk végén illő elgondolkoznunk arról a kérdésről is, hogy vajon minden bilingvis személy egyúttal bikulturális-e vagy sem? Úgy gondoljuk (egyetértve Navracsics Judittal, Štefánik Jozeffel és más szerzőkkel), hogy a bilingvizmus és a bikulturalitás nem szigorúan egymást feltételező faktorok. Tagadhatatlan tény, hogy a kétnyelvű beszélők többsége egyben két kultúra hordozója is, lehet a két nyelv ismerete kiegyensúlyozott (a két nyelv közötti azonos fluens kapcsolat inkább csak ideális, mint reális állapot) vagy különböző szintű, viszont a monolingvis egyén is lehet bikulturális, illetve a fordított példa is

⁶ „A kétnyelvűség problematikáját kutató tudósok között gyakran alakulnak ki a terminus eltérő értelmezéséből fakadó félreértések. Különböző szerzők bilingvisnek tartják mindazokat, akik egy olyan skálán mozognak, melynek egyik végén azok vannak, akik mindkét nyelvet monolingvis szinten ismerik, míg a skála másik végén azok, akik a másik nyelvet passzívan birtokolják. Ezért a „bilingvizmus” terminus konnotációja különböző egyéneknél eltérő lehet” (Štefánik, 2000a, 9. o.).

⁷ Pally Jozef szerint, míg Horecký Ján és Budovičová Viera a kettősnyelvűséget (dvojazykovosť) úgy értelmezi, mint egy adott társadalmi tudatállapotot (Budovičová-nál genetikailag rokon, érthető, nemzeti nyelvek váltogatásáról van szó), addig Dolník Juraj az egyén individuális kompetenciájának passzív/receptív kontextusban való megvalósulásaként fogalmazza meg a „bilingvalizmust”. Mi magunk Pally Jozef elemzésére támaszkodva az individuális és társadalmi/közösségi kétnyelvűség terminust részesítjük előnyben a kétnyelvűséggel és a kettősnyelvűséggel szemben (Pally, 2005, 73–76. o.).

érvényes, amikor a bilingvis személy egykultúrájú marad, egy kulturális közösséggel azonosul (vö. Navracscics, 2015, 12. o.; Štefánik, 2004, 97–98. o.).⁸

1.3. Kutatásmetodológia

Tanulmányunkban a kutatási anyag részeredményeit mutatjuk be. A kérdőívek enumeratív és explikatív kiértékelése a – *Jazyk (dvojjazyčnosť) a (dvojitá) identita Slovákov v Maďarsku/Nyelv (kétnyelvűség) és (kettős) identitás az alföldi szlovákok körében Magyarországon* – című tanszéki projekt keretében valósult meg a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán. A projekt koncepciójában és módszertani alapjaiban követi a *Slovenčina a slovensko-maďarská dvojjazyčnosť/A szlovák nyelv és a szlovák–magyar kétnyelvűség*⁹ című kutatást; jelen tanulmányunkban ismertetjük az egy/két nyelv használatára, – a nyelv-választásra és a nyelvismeretre irányuló szociolingvisztikai kérdőív eredményei – (azaz melyik nyelvet használják a beszélők gyakrabban, szívesebben, kivel, melyik nyelven fejezik ki önmagukat könnyebben; melyik nyelvet tartják anyanyelvüknek, illetve mit értenek az anyanyelv alatt; hogyan értelmezik a nyelv és az identitás kapcsolatát; mikor, miért, kivel való kommunikáció során váltanak át egyik nyelvről a másikra stb.) [vö. György, 2017].

Szociolingvisztikai kutatásunkat 2018-tól folyamatosan végezzük. Jelenleg 100 darab kitöltött kérdőívvel rendelkezünk. A kérdőívek tematikusan két részből állnak. Az első blokkban az adatközlők demográfiai adatait rögzítettük. A kutatási mintát különböző életkorú, műveltségű, szociális helyzetű, Békés és Csongrád-Csanád megyei adatközlők alkották (az anonimitás megőrzése érdekében azonosításukra számkódot használtunk). 4 alternatív kérdést tettünk fel, felkínálva a választási lehetőséget. A kérdőíves kutatásban való részvétel feltétele, mint eddig is, a válaszadók bilingvis/bikulturális volta, illetve az az elvárás, hogy valamilyen módon kapcsolatban legyenek a szlovák nyelvvel, kultúrával és identitással stb. Fontos még, hogy életükből minimum 20 évet töltsenek Békés és Csongrád-Csanád megyében (a legfiatalabb generáció esetében legalább 10 évet).¹⁰

⁸ Lásd bővebben: György, 2017, 10–17. o.

⁹ A projekt az interdiszciplináris összefüggésekre építve valósult meg, beemelve a kutatásba a szociolingvisztikai aspektusokat is. A kutatás a nem előkészített, hétköznapi kommunikációs beszédhelyzetben zajló spontán beszédet vizsgálta. Célunk volt feltárni a jelenlegi nyelvi szituációt, feltérképezni és konstatálni, hogy milyen szlovák nyelvet használnak a félig/nem hivatalos szóbeli megnyilvánuláskor a (szlovák – magyar) monolingvis és bilingvis lakosok a nagykürtösi járásban. A strukturális – szisztematizáló és kommunikációs – funkcionális elemzés mellett a kutatás az etnikai és nyelvi-kommunikációs szempontokkal, valamint a nyelv és az identitás kapcsolatának tágabb kontextusaival foglalkozott (lásd: György, 2017).

¹⁰ Lásd a hasonló témájú publikációt: *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe/Szlovák nyelvhasználat Békés megyében* (2005).

A második blokkban a nyelvhasználattal, nyelvtudással, a nyelv és identitás viszonyával, valamint a nyelvhez való viszonytal kapcsolatban gyűjtöttünk információkat. A kérdőív 18 zárt kérdést tartalmaz (szlovák nyelven), melyek egy része az általunk prezentált elemzés tárgyát képezi, e mellett 1 nyitott kérdést¹¹ is feltettünk, melyre az írásban válaszolnak.

Köszönjük mindazoknak, akik kitöltötték a kérdőíveket, és akik segédkeztek a válaszadókhoz való eljuttatásukban. A komplett vizsgálati anyag összegyűjtésénél és osztályozásánál segítségünkre voltak a Szegedi Tudományegyetem szlovák szakos hallgatói, akiknek munkájáért szintén köszönettel tartozunk.¹²

2. A kutatási anyag elemzése

A közelmúltban megvalósított kutatásokhoz (vö. György, 2017) hasonlóan a kérdőív bevezetőjében ez alkalommal is rákérdeztünk az adatközlők szlovák és magyar nyelvtudására, valamint arra is, hányan tartják magukat kétnyelvűnek, illetve egynyelvűnek.

1. táblázat. Rendelkezik szlovák, ill. magyar nyelvtudással?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul beszélek és értek	0	0
szlovákul és magyarul is beszélek és értek	51	56
csak magyarul beszélek, de értek szlovákul is	39	43
csak szlovákul beszélek, de értek magyarul is	1	1
csak magyarul beszélek és értek	9	nem releváns

2. táblázat. Milyen típusú beszélőnek tartja magát?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
kétnyelvű (bilingvis) beszélőnek	44	49
egynyelvű (monolingvis) beszélőnek	47	51

¹¹ Idézzük: „Befejezésként 2-3 mondatban írja le, hogy hol, mikor (ill. kivel, milyen gyakran) van lehetősége találkozni a szlovák nyelvvel (hallani, beszélni, használni a szlovák nyelvet).”

¹² Név szerint: Balás-Kota Diána, Hámos Alexandra, Hortobágyi Gábor, Lestyán Katalin Szilvia, Lipták Anett Judit.

Az 1. sz. táblázatból kiolvasható, hogy a megkérdezettek több mint fele (56%) jelezte, mindkét nyelvet használja. 40 megkérdezett (43%) a passzív kétnyelvűség felé hajlott, ami azt jelenti, hogy bár csak az egyik nyelvet használja, de érti a másikat is. A felkínált lehetőségek közül 9 adatközlő a – *csak magyarul beszélek* – választ karikázta be. Őket így nem elemeztük az 1-18. sz. kérdésben¹³, viszont azzal a kéréssel fordultunk hozzájuk, hogy reagáljanak a nyitott kérdésre (lásd 11. sz. lábjegyzet). Érdekel, hogy egyáltalán kapcsolatba kerülnek-e a szlovák nyelvvel legalább olyan szinten, hogy az adott kutatási helyen hallják/registrlják a nyelv jelenlétét.

Annak ellenére, hogy az összes adatközlő mindkét nyelvvel való kapcsolatát deklarálta (még ha eltérő szinten is), csupán 49% tartja magát kétnyelvű beszélőnek (2. sz. táblázat). Ebben az esetben is bebizonyosodott az a tény, hogy sok bilingvis személy afelé hajlik, hogy magát az egynyelvűek közé sorolja éppen annak okán, hogy „tökéletesen” csak az egyik nyelvet ismeri. Lingvisztikai szempontból nézve az adott nyelv/nyelvek „tökéletes” ismeretével indokolt egynyelvűség részünkről nem elfogadható, főleg nem abban az esetben, ha figyelembe vesszük a nyelv funkcionális aspektusát. Ezzel kapcsolatban Bartha Csilla következő definíciójára hivatkozunk: „(...) kétnyelvű az, aki a mindennapi érintkezés során két vagy több nyelvet kommunikatív, társadalmi – kulturális szükségleteinek megfelelően (szóban és/vagy írásban, illetőleg jelelt formában) rendszeresen használ, illetőleg rendelkezik a képességgel” (Bartha, 2008, 42. o.). Grosjan François szerint (2004, 39. o.) a kétnyelvű beszélők nagy része élete különböző fázisaiban sajátítja el a két nyelvet és nem minden bilingvis egyformán fluens mindkét nyelvben – szóban, nyelvértésben és írásban stb.

A fentiekből végül kitűnik, hogy az önmagukat „egynyelvűnek” nyilvánító beszélők valójában kétnyelvűek, akikre a kollektív kétnyelvűség a jellemző, mivel „kétnyelvű minden beszélő, aki a mindennapi nyelvi megnyilvánulásaiban két nyelvet használ, függetlenül a nyelvtudás fokától” (Lanstyák, 1996, 148. o.). Bartha Csilla (2008, 43. o.) szerint a kollektív kétnyelvűség „(...) leggyakoribb közösségi megvalósulási formája az aszimmetrikus, kikényszerített kisebbségi kétnyelvűségi elrendezés,” azonban mindkét nyelv alternatív használata folytonosan érvényesül.

A magyar nyelv domináns szerepéről egyértelműen tanúskodnak a 3-5. sz. táblázat adatai. Az összes kérdésnél megközelítőleg azonos eredmények születtek. A szlovák nyelv javára százalékosan enyhén billen a mérleg a 4., érzelmekre ható kérdésnél, azonban az eltérés mértéke itt is elhanyagolható. Több bilingvis egyén esetében (megállapíthatjuk, hogy igaz ez a Békés és Csongrád-Csanád megyében, ill. Magyarország többi régiójában élőkre is) a magyar nyelv az első nyelv szerepét

¹³ A továbbiakban az eredetileg 100 kérdőív helyett 91 releváns és kritériumainknak abszolút (100%-ban) megfelelő kutatási anyaggal dolgoztunk.

tölti be, míg a szlovák nyelv második nyelvként van jelen. Ez a helyzet természetesen befolyásolja a magyar nyelv pozícióját is, amennyiben pragmatikus aspektusokról beszélünk.

3. táblázat. Melyik nyelvet használja gyakrabban az informális beszédhelyzetekben?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
a szlovákot	3	3
a magyart	65	72
mindkettőt egyformán gyakran	23	25

4. táblázat. Melyik nyelvet használja szívesebben az informális beszédhelyzetekben?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
a szlovákot	7	8
a magyart	60	65
szívesen használom mindkét nyelvet	24	27

5. táblázat. Melyik nyelven fejezi ki könnyebben magát?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
szlovák nyelven	3	3
magyar nyelven	75	83
mindkét nyelven	13	14

A fentebb említett magyar nyelvi dominancia a Békés és Csongrád-Csanád megyében élő, vizsgált bilingvis etnikum körében az etnoidentifikációs paraméterek anyanyelv – nemzetiség¹⁴ kontextusában is nyomon követhető. Azonban, mint ahogy azt már az előzőekben felvázoltuk: „Bármely minoritáshoz való kötődés és

¹⁴ Homišinová Mária (2009, 22–23. o.) fontosnak tartja figyelembe venni az etnikai faktorokat: az etnikai tudatot, az etnikai identitás jellegét – a biethnicitást, a nyelv etnoidentifikációs funkcióját – a kétnyelvűséget stb.

a vele való azonosulás deklarálását, ill. az anyanyelv helyzetét az »ideális« kereketen belül *anyanyelv + nemzetiség = nemzeti/kisebbségi (etnikai) identitás*¹⁵ alapján elemezni nem egyszerű, mivel ez a keret soha nem teljes és nem is egyértelmű. Nagyon problematikus ugyanis magának az anyanyelvnek a definiálása is” (György, 2017, 22–23. o.).

Amikor az adatközlőinktől arról érdeklődtünk, hogy mit értenek az anyanyelv fogalma alatt (6. sz. táblázat), a kritériumok közül 64% a származást jelölte meg. Ezt a választ feltételeztük, mivel az emberek többsége a nyelvet, melyet kora gyermekkorában elsőként sajátított el édesanyjától, a származással köti össze. A funkcionalitás és a kompetencia százalékosan (18%) azonos szintet képvisel. A jövőbeli kutatásokban tanácsosabb lenne, ha a felkínált lehetőségek között szereplnének az identifikáció külső/belső kritériumai is, ill. biztosítani kellene több választási lehetőséget, tekintettel arra, hogy az anyanyelv egy dinamikus tényező, mely ki van téve a változásoknak.

6. táblázat. Anyanyelvemnek tartom...

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
azt a nyelvet, melyet elsőként sajátítottam el	59	64
azt a nyelvet, melyet jobban ismerem	16	18
azt a nyelvet, melyet legtöbbet használom	16	18

Szintén megerősítést nyert, hogy hipotézisünk szerint nem minden szlovák-magyar kétnyelvű vallja magát szlovák nemzetiségűnek. Mint ahogy nem minden mindkét nyelvet ismerő bilingvis tartozik szigorúan valamelyik kisebbséghez, ugyanúgy a fordított tendencia is igaz, tehát egy adott kisebbséghez tartozónak vallhatja magát az a beszélő is, aki nem ismeri a kisebbségi nyelvet, ill. nem tartja anyanyelvének. Bizonyítják ezt a 7. és a 8. sz. táblázat adatai is.

¹⁵ Huťková Anita (2016, 88–90. o.) megjegyzi, hogy „A nemzeti identitás definiálásában éppen a nyelv alapvető szerepe jelenik meg az egyén önidentifikációjában és a tágabb értelemben vett különféle identitásaiban, ti. kulcsfontosságúvá válik az egyéb identitások megítélésében és a velük való azonosulásban.” A továbbiakban azonban hozzáfűzi, hogy a legyengült nyelvi kompetencia mint az etnikai identitás elsődleges szempontja következtében az egyénnél megjelennek az önidentifikáció ún. belső aspektusai: a racionális, főleg morális és emocionális szempontok/faktorok.

7. táblázat. Melyik nyelvet tartom anyanyelvemnek?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
a szlovák nyelvet	8	9
a magyar nyelvet	67	73
a szlovák és a magyar nyelvet	16	18

8. táblázat. Milyen nemzetiségűnek tartom magam?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
szlováknak	6	7
magyarnak	47	51
szlováknak és magyarnak is	38	42

A bilingvis válaszolók 51% egyértelműen a magyar nemzetiséghez sorolta magát, miközben közülük 73% jelölte anyanyelvének a magyart. A szlovák anyanyelv-szlovák nemzetiség viszonylatban kapott számok szinte kiegyensúlyozottak (ezt a választást az idősebb generáció tagjai preferálják). Ha viszont a kettős anyanyelv, ill. a kettős nemzeti identitás számait nézzük, feltűnő különbséget észlelünk. Az eredmények a két anyanyelvvel való azonosulással szemben magasabb hajlandóságot jeleznek a kettős identitás javára. A Békés és Csongrád-Csanád megyében élő bilingvis egyének (Magyarországhoz és a magyar nemzethez való – történelmileg megalapozott – szoros kötődése révén) éppen a kettős identitást részesítik előnyben.¹⁶ Az egyének ezekben az esetekben gyakran nem csupán a nyelvi tényező, hanem szélesebb kulturális és társadalmi szempontok hatására azonosulnak egy adott nemzettel (György, 2017, 113. o.).¹⁷

¹⁶A 2011-es magyarországi népszámlálás eredményei is hasonló viszonyokról árulkodnak (természetesen figyelembe véve a reális helyzet torzításának viszonylag magas előfordulási lehetőségét – szerzők megjegyzése). A népszámlálási adatok szerint Békés megye lakosságának száma 367 722 (100%) fő volt, akik közül 7267 (1,97%) személy vallotta magát szlováknak és 2746 (0,75%) egyén jelölte meg a szlovák nyelvet anyanyelvének. Csongrád megyének (2020. június 4. óta Csongrád-Csanád megye) az összlakossága 417 456 (100 %) ember volt, melyből 551 (0,13%) személy vallotta magát szlováknak, míg 263 (0,06%) polgár jelölte meg a szlovák nyelvet anyanyelvének (URL₁, URL₂).

¹⁷ A származásnál és a nyelvismeretnél főleg a fiatalabb korosztály körében fontosabb konstans változóként mutatkozik a kollektíva és a társadalmi hovatartozás jelenségének kérdése (Tušková, 2016, 58. o.).

Az adatközlők családjukkal történő kommunikációjával kapcsolatban is észleljük a szlovák nyelv – szlovák identitás vonatkozásában az aránytalanságot (lásd 9–12. sz. táblázatot). Míg a magyar nyelv és magyar identitás összefüggésében az eredmények szinte kiegyenlítettek, addig az említett szlovák kontextusban más a helyzet. Válaszadóink mindössze egyharmada jelölte szlovák származásúnak az édesanyját (33%), és az édesapját (34%), azonban csak 3%, ill. 6% beszél szüleiivel kizárólag szlovák nyelven. A fenti jelenség azzal a ténnyel magyarázható, hogy a többség vegyes házasságból származik, melyekben logikus, hogy a kommunikáció kétnyelvű, sőt gyakrabban egynyelvű és „kizárólag” magyar nyelven folyik, ill. a nagy többségnél a magyar nyelv anyanyelvként – első nyelvként működik.¹⁸

9. táblázat. Milyen nemzetiségű (volt) az édesanyja?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
szlovák	30	33
magyar	55	60
egyéb	6	7

10. táblázat. Milyen nyelven beszél (beszélt) az édesanyjával?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
Csak szlovákul	3	3
Csak magyarul	58	64
Szlovákul és magyarul is	30	33

11. táblázat. Milyen nemzetiségű (volt) az édesapja?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
szlovák	31	34
magyar	55	60
egyéb	5	6

¹⁸ A generációs nyelvátadás – a nyelvmegőrzés problematikáját lásd Bartha Csilla – Borbély Anna – Erb Maria – Uhrin Erzsébet szociolingvisztikai tanulmányában (2013, 557-576. o.).

12. táblázat. Milyen nyelven beszél (beszélt) az édesapjával?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul	5	6
csak magyarul	60	65
szlovákul és magyarul is	26	29

Szintén a magyar nyelv preferenciájára utalnak a 13-14-es táblázat adatai is. A szlovák nyelvhasználat tendenciája a homogén (szlovák) családból származó és az idősebb beszélők esetében figyelhető meg.

13. táblázat. Milyen nyelven beszél (beszélt) szüleivel?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul	3	3
többször szlovákul	15	16
többször magyarul	35	39
csak magyarul	38	42

14. táblázat. Milyen nyelven beszél (beszélt) a testvéreivel?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul	3	3
többször szlovákul	12	13
többször magyarul	31	34
csak magyarul	45	50

Az egyes adatközlőink közötti informális kommunikáció során használt többségi nyelvet konzekvenciaként értelmezzük a 15. sz. táblázat eredményei alapján is.

15. táblázat. Milyen nyelven beszél kétnyelvű kollégáival/diáktársaival?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul	3	3
többször szlovákul	17	19
többször magyarul	38	42
csak magyarul	33	36

A kódváltással kapcsolatban megkérdeztük az adatközlőket, hogy mely szituációkban, – miért térnek át leggyakrabban az egyik nyelvről a másikra. Az adatközlők többsége (29%) akkor váltogatja a kódokat (spontán alternációról beszélhetünk ebben az esetben), ha nem ismer egy bizonyos szót/kifejezést. A második helyre került a szó szerinti idézés (26%), a nyelvi tolerancia kontextusa a harmadik (23%) helyen végzett. Speciális téma esetében 13%, míg az egynyelvű személy kommunikációból való kizárásának lehetőségéről (9%) nyilatkozott.

16. táblázat. Mikor tér át leggyakrabban szlovák nyelvről a magyarra vagy fordítva?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
ha olyannal kell beszéljek, aki csak egy nyelvet ismer	22	23
ha valamilyen szót csak egy nyelven ismerek	26	29
ha valakit idézek	23	26
ha olyan témáról beszélek, amelyik csak az egyik nyelvben hangzik jól	12	13
ha nem akarom, hogy az egynyelvű beszélők értsék, amit mondok	8	9

A 17. sz. táblázatban a következő kérdésre kapott válaszokat foglaltuk össze: *Ön szerint miért jó szlovákul tudni?* 37 adatközlő (41%) a szlovák nyelvet erős identifikációs jegynek tartja, mely az egyént összeköti a szlovák identitással a szlovák nemzettel, a magyarországi szlovák közösséggel és Szlovákiával. Ennek a nyelvnek (egyúttal a kultúrának is) az elsajátítása segíti az önidentifikációt és segít választ találni arra a kérdésre, hogy *kik vagyunk, miért vagyunk?* A válaszadók valamivel

kisebb száma (34%) azt a nézetet deklarálja, amely szerint a szlovák nyelvtudás a világon bárhol élő szlovákokkal való kölcsönös megértést szolgálja. A kérdőíves felmérésben résztvevők közül 17 (19%), főleg a fiatal korosztályhoz tartozó egyén jelölt meg pragmatikus célokat. 6 informátor – elsősorban a szlovák nyelv mindennapi életben való praktikus használatának a hiánya miatt – nem tartja fontosnak a szlovák nyelvtudást.

17. táblázat. Ön szerint miért jó szlovákul tudni?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
mert a szlovák nyelv az identifikációs jegyünk	37	41
mert a szlovák nyelvtudást használni lehet tanulmányaink során és segíthet jobb munkahelyi pozíció megszerzésében is	17	19
mert meg tudom érteni magam a szlovákokkal Szlovákiában és a világon mindenütt.	31	34
nincs szükségem a szlovák nyelvtudásra	6	6

Szinte kiegyensúlyozott válaszokat kaptunk erre a kérdésre: *Ön elégedett szlovák nyelvtudásával?* Ezzel a témával kapcsolatban az adatközlők 46% gondolkozik inkább pozitívan, 41% inkább negatívan, 13% bizonytalan e kérdés megítélésében. Megállapítható tehát, hogy ez a kérdés szubjektív jellegű, és hogy sok bilingvis beszélő ennek a problémának a megítélésében önmagával szemben kritikus álláspontot képvisel (egyáltalán bármely nyelvtudással és annak megítélésével önmagával kapcsolatban).

18. táblázat. Ön elégedett szlovák nyelvtudásával?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
igen	20	22
inkább igen	22	24
nem tudom	12	13
inkább nem	18	20
nem	19	21

A kérdőív végén feltett nyitott kérdésre (lásd a 11. sz. lábjegyzetet) jól értelmezhető válaszokat kaptunk az adatközlőktől (lásd a Függelékben az A1-A12 idézett szövegeket) a szlovák nyelvtudásról és nyelvhasználatról. Tanulmányunk befejező részében közöljük a válaszokból összeállított válogatást. Az adatközlők szlovákul vagy magyarul válaszolhattak. A szlovák nyelven megadott válaszokat minden esetben lefordítottuk magyarra.

Összegzésképpen a kutatás eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy a magyarországi alföldi szlovákok kétnyelvűségére a kollektív kétnyelvűség (vö. Bartha, 2008, 43. o.) a jellemző. Igaz ez abban az esetben is, amikor inkább glottizmusról¹⁹, illetve mesterséges (instrukcionált – kulturális/iskolai), nem pedig természetes kétnyelvűségről beszélünk (a mai szlovák–magyar kétnyelvűek nagy többsége számára Magyarországon a szlovák nyelv nem tölti be az anyanyelvi funkciót, melyet a szülők kora gyermekkorukban használtak volna a kommunikációban).²⁰ Annak ellenére, hogy főként a passzív, receptív kétnyelvűség van túlsúlyban (elsősorban a közép és fiatalabb korosztályokra gondolunk) és a többségi nyelvhez való asszimilálódás magas szintű (a magyar nyelv dominanciája kétségtelen, azt is leszögezhetjük, hogy a kétnyelvűség még mindig élő jelenségként²¹ létezik. Dominánsabb szerepet – a kétnyelvűséggel szemben – a kettős identitás, illetve biculturalitás tölt be.

Irodalom

1. Bartha Csilla 2008. *Od mýtov o monolingvizme k výmene jazyka – niektoré zistenia výskumu z prostredia menšín v Maďarsku*. In: Uhrinová Alžbeta – Tóth Alexander Ján szerk. *Slovenčina v menšinovom prostredí II*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 38–70. o.
2. Bartha Csilla – Borbély Anna – Erb Mária – Uhrin Erszébet 2013. *A generációs nyelvtudás mint nyelvmegőrzési univerzálé: egy 21. századi összehasonlító szociolingvisztikai vizsgálat eredményeiből*. In: Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs szerk. *A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. Pozsony: Kalligram. 557–576. o.
3. Császári Éva 2012. *Bükkszentkereszt – egy magyarországi szlovák község – lakosainak kétnyelvűsége és a benne rögzült világ nyelvi képe*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (doktori disszertáció)

¹⁹ A bilingvis egyének mindkét nyelvet vagy egyidejűleg (szimultán kétnyelvűség, ti. lingvizmus), vagy fokozatosan (szukcesszív kétnyelvűség, ti. glottizmus) sajátítják el.

²⁰ Lásd György, 2017; Tušková, 2016

²¹ „A kétnyelvűség soha nem statikus. A történelmi, kulturális, politikai faktorokkal összhangban állandóan változik” (Tušková, 2016, 108. o.).

4. Divičanová Anna 1999. *Jazyk, kultúra, spoločnosť*. Békéscsaba–Budapest: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
5. Fügedi Erik – Gregor Ferenc – Király Péter 1993. *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku*. Budapest: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku.
6. Grosjean François 2004. Individuálny bilingvizmus. In: Štefánik Jozef szerk. *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: Academic Electronic Press. 39–50. o.
7. György Ladislav 2017. *Slovenčina a slovensko-maďarská dvojjazyčnosť*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo UMB – Belianum.
8. Homišinová Mária 2003. *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu (Vybrané výsledky skúmania stavu etnickej identity)*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
9. Homišinová Mária 2009. Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku (empirická analýza konštrukcie etnickej identity). *Človek a spoločnosť* 12/1: 1–22. o.
10. Homišinová Mária 2011. Teoretické východiská a stav skúmania jazykovo-komunikačného správania etnických menšín. In: Homišinová Mária – Slančová Daniela – Výrost Jozef – Ondrejovič Slavomír szerk. *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku*. Košice: Spoločenskovedný ústav. 5–26. o.
11. Homišinová Mária – Slančová Daniela – Výrost Jozef – Ondrejovič Slavomír szerk. 2011. *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV.
12. Homišinová Mária – Uhrinová Alžbeta – Ondrejovič Slavomír 2013. *Poslanci slovenských národnostných samospráv v Maďarsku v reflexii sociolingvistického výskumu (Výsledky dvoch volebných období 2002 – 2010)*. Békéscsaba: Výskumný ústav Celostátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku.
13. Huťková Anita 2016. Jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity. In: Huťková Anita – Šuša Ivan szerk. *Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe: jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum. 86–95. o.
14. Kováčová Anna – Uhrinová Alžbeta szer. 2013. *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí*. Békéscsaba: Výskumný ústav Celostátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku.
15. Lanstyák István 1996. *K niektorým otázkam slovensko-maďarského bilingvizmu*. In: Ondrejovič Slavomír szerk. *Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca 2*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 147–157. o.
16. Navracscics Judit 2015. A kétnyelvűség fogalma, vizsgálati szempontok. In: Kozmács István szerk. *Kétnyelvűségi szövegyűjtemény*. Nitra: Fakulta stredoeurópských štúdií UKF. s. 11–20. o.
17. Ondrejovič Slavomír 2008. *Jazyk, veda o jazyku, societa*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
18. Ondrus Pavel 1956. *Stredoslovenské nárečia v Maďarskej ľudovej republike*. Bratislava: SAV.

19. Pally Jozef 2005. K terminológii bilingvizmu: dvojjazykovost v slovenskej jazykovede. In: Štefánik Jozef szerk. *Individuálny a spoločenský bilingvizmus*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského. 73–76. o.
20. Štefánik Jozef 2000a. *Bilingvizmus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov (Intenčný bilingvizmus u detí)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
21. Štefánik Jozef 2000b. *Jeden človek, dva jazyky*. Bratislava: Academic Electronic Press.
22. Štefánik Jozef 2004. *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: Academic Electronic Press.
23. Štolc Jozef 1949. *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení.
24. Szabóné Marlok Júlia 2012. *A pilisi szlovák falvak nyelvi sajátosságai*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (doktori disszertáció)
25. Szabó Orsolya 2012. *Kétnyelvűség és kettős identitás a Budapesten élő szlovákok körében*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (doktori disszertáció)
26. Tóth Alexander Ján 2008. Teoretické a metodické východiská výskumu slovenského jazyka v Maďarsku. In: Uhrinová Alžbeta – Žiláková Mária szerk. *Slovenský jazyk v Maďarsku. Bibliografia a štúdie*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 17–30. o.
27. Tušková Tünde 2016. *Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí*. Békéscsaba–Szeged: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Katedra slovenského jazyka a literatúry Segeďínskej univerzity.
28. Uhrinová Alžbeta 2004. *Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
29. Uhrinová Alžbeta 2011. *Súčasná slovenská jazyková situácia v Maďarsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
30. Uhrinová Alžbeta 2017. *Slovenské písomníctvo v Maďarsku po roku 1989 (Bibliografia slovenských a dvojjazyčných publikácií)*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
31. Uhrinová Alžbeta – Tóth Alexander Ján szerk. 2008. *Slovenčina v menšinovom prostredí II*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
32. Uhrinová Alžbeta – Žiláková Mária szerk. 2004. *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
33. Uhrinová Alžbeta – Žiláková Mária szerk. 2005. *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
34. Uhrinová Alžbeta – Žiláková Mária szerk. 2008. *Slovenský jazyk v Maďarsku I-II*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
35. Žiláková Mária 2004. *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku*. Budapest: ELTE BTK.
36. URL1: Központi Statisztikai Hivatal.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_04_2011.pdf
(letöltés ideje: 2021. január 31.).
37. URL2: Központi Statisztikai Hivatal.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_06_2011.pdf
(letöltés ideje: 2021. január 31.).

References

1. Bartha, Csilla 2008. Od mýtov o monolingvizme k výmene jazyka – niektoré zistenia výskumu z prostredia menšín v Maďarsku [From Myths of Monolingualism to Language Exchange - Selected Research Findings about Minorities in Hungary]. In: Uhrinová, Alžbeta – Tóth, Alexander Ján szerk. *Slovenčina v menšinovom prostredí II [Slovak Language in Minority Environment II]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 38–70. o. (In Slovak).
2. Bartha Csilla – Borbély Anna – Erb Mária – Uhrin Erszébet 2013. A generációs nyelvátadás mint nyelvmegőrzési univerzálé: egy 21. századi összehasonlító szociolingvisztikai vizsgálat eredményeiből [Generational language transfer as a language preservation universal: from the results of a 21st century comparative sociolinguistic study]. In: Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs szerk. *A közép-európaiáság dicsérete és kritikája [The praise and criticism of Central Europeanness]*. Pozsony: Kalligram. 557–576. o. (In Hungarian).
3. Császári Éva 2012. *Bükkszentkereszt – egy magyarországi szlovák község – lakosainak kétnyelvűsége és a benne rögzült világ nyelvi képe [The bilingualism of the inhabitants of Bükkszentkereszt – a Slovak village in Hungary – and the linguistic image of the world fixed in it]*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (dissertation – in Hungarian)
4. Divičanová, Anna 1999. *Jazyk, kultúra, spoločnosť [Language, Culture, Society]*. Békéscsaba–Budapest: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
5. Fügedi, Erik – Gregor, Ferenc – Király, Péter 1993. *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku [Maps of Slovak Dialects in Hungary]*. Budapest: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku (In Slovak and German).
6. Grosjean, François 2004. Individuálny bilingvizmus [Individual Bilingualism]. In: Štefánik, Jozef szerk. *Antológia bilingvizmu [Anthology of Bilingualism]*. Bratislava: Academic Electronic Press. 39–50. o. (In Slovak).
7. György, Ladislav 2017. *Slovenčina a slovensko-maďarská dvojazyčnosť [Slovak Language and Slovak-Hungarian Bilingualism]*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo UMB – Belianum (In Slovak).
8. Homišinová, Mária 2003. *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu (Vybrané výsledky skúmania stavu etnickej identity) [Slovak Intelligentsia in Hungary from the Perspective of Sociological Research (Selected Results of the Research on the State of Ethnic Identity)]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
9. Homišinová, Mária 2009. Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku. Empirická analýza konštrukcie etnickej identity [Slovaks living in Hungary and Hungarians living in Slovakia. Empirical Analysis on the Construction of National Identity]. *Človek a spoločnosť [Individual and Society]* 12/1: 1–22. o. (In Slovak).
10. Homišinová, Mária 2011. Teoretické východiská a stav skúmania jazykovo-komunikačného správania etnických menšín [Theoretical Background and State of the Art in the Study of the Linguistic-Communicative Behaviour of Ethnic Minorities]. In: Homišinová, Mária – Slančová, Daniela – Výrost, Jozef – Ondrejovič,

- Slavomír szerk. *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku [Research on Spoken Slovak Language among Slovak Youth in Hungary and Slovakia]*. Košice: Spoločenskovedný ústav. 5–26. o. (In Slovak).
11. Homišinová, Mária – Slančová, Daniela – Výrost, Jozef – Ondrejovič, Slavomír szerk. 2011. *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku [Research on Spoken Slovak Language among Slovak Youth in Hungary and Slovakia]*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV (In Slovak).
 12. Homišinová, Mária – Uhrinová, Alžbeta – Ondrejovič, Slavomír 2013. *Poslanci slovenských národnostných samospráv v Maďarsku v reflexii sociolingvistickeho výskumu (Výsledky dvoch volebných období 2002 – 2010) [Representatives of the Slovak National Self-Governments in Hungary in the Context of Sociolinguistic Research (Results of Two Election Periods 2002 - 2010)]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Celostátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku (In Slovak).
 13. Huťková, Anita 2016. Jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity [Language as a Tool of Communication and Identity]. In: Huťková, Anita – Šuša, Ivan szerk. *Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe: jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity [Languages in V4 Countries of Contemporary Europe: Language as a Means of Expression and Identity Formation]*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum. 86–95. o. (In Slovak).
 14. Kováčová, Anna – Uhrinová, Alžbeta szer. 2013. *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí [Slovak Language and Culture in Minority Environment]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Celostátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku (In Slovak).
 15. Lanstyák, István 1996. K niektorým otázkam slovensko-maďarského bilingvizmu [On Some Issues of Slovak-Hungarian Bilingualism]. In: Ondrejovič, Slavomír szerk. *Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca 2 [Sociolinguistics and Areal Linguistics. Sociolinguistica Slovaca 2]*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 147–157. o. (In Slovak).
 16. Navracsics, Judit 2015. A kétnyelvűség fogalma, vizsgálata szempontok [The Concept of Bilingualism, Considerations for Assessment]. In: Kozmács, István szerk. *Kétnyelvűségi szöveggyűjtemény [Text Collection on Bilingualism]*. Nitra: Fakulta stredoeurópských štúdií UKF. s. 11–20. o. (In Hungarian).
 17. Ondrejovič, Slavomír 2008. *Jazyk, veda o jazyku, societa [Language, Science of Language, Society]*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied (In Slovak).
 18. Ondrus, Pavel 1956. *Stredoslovenské nárečia v Maďarskej ľudovej republike [Central Slovak Dialects in Hungarian People's Republic]*. Bratislava: SAV (In Slovak).
 19. Pally, Jozef 2005. K terminológii bilingvizmu: dvojjazykovosť v slovenskej jazykovede. [Terminology of Bilingualism: Bilingualism in Slovak Linguistics]. In: Štefánik, Jozef szerk. *Individuálny a spoločenský bilingvizmus [Individual and Collective Bilingualism]*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského. 73–76. o. (In Slovak).
 20. Štefánik, Jozef 2000a. *Bilingvizmus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov (Intenčný bilingvizmus u detí) [Bilingualism in the Context of Two*

- Morphologically Distinct Language Types (Intentional Bilingualism among Children)*]. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave (In Slovak).
21. Štefánik, Jozef 2000b. *Jeden človek, dva jazyky [One Person, Two Languages]*. Bratislava: Academic Electronic Press (In Slovak).
 22. Štefánik, Jozef 2004. *Antológia bilingvizmu [Anthology of Bilingualism]*. Bratislava: Academic Electronic Press (In Slovak).
 23. Štolc, Jozef 1949. *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku [Dialect of Three Slovak Islands in Hungary]*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení (In Slovak).
 24. Szabóné Marlok Júlia 2012. *A pilisi szlovák falvak nyelvi sajátosságai [Linguistic peculiarities of the Slovak villages of Pilis]*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (dissertation – in Hungarian)
 25. Szabó Orsolya 2012. *Kétnyelvűség és kettős identitás a Budapesten élő szlovákok körében [Bilingualism and dual identity among Slovaks living in Budapest]*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (dissertation – in Hungarian)
 26. Tóth, Alexander Ján 2008. Teoretické a metodické východiská výskumu slovenského jazyka v Maďarsku [Theoretical and Methodological Bases of Research of Slovak Language in Hungary]. In: Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária szerk. *Slovenský jazyk v Maďarsku [Slovak Language in Hungary]*. Bibliografia a štúdie. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 17–30. o. (In Slovak).
 27. Tušková, Tünde 2016. *Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí [Slovak Language in Academic Bilingual Environment]*. Békéscsaba–Szeged: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Katedra slovenského jazyka a literatúry Segedínskej univerzity (In Slovak).
 28. Uhrinová, Alžbeta 2004. *Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe [Mother Tongue Usage among the Slovak Intelligentsia in Békéscsaba]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
 29. Uhrinová, Alžbeta 2011. *Súčasná slovenská jazyková situácia v Maďarsku [The Current Situation of the Slovak Language in Hungary]*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko (In Slovak).
 30. Uhrinová, Alžbeta 2017. *Slovenské písomníctvo v Maďarsku po roku 1989: Bibliografia slovenských a dvojazyčných publikácií [Slovak Writing in Hungary after 1989: Bibliography of Slovak and Bilingual Publications]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
 31. Uhrinová, Alžbeta – Tóth, Alexander Ján szerk. 2008. *Slovenčina v menšinovom prostredí II [Slovak Language in Minority Environment II]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
 32. Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária szerk. 2004. *Slovenčina v menšinovom prostredí [Slovak Language in Minority Environment]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
 33. Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária szerk. 2005. *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe [Use of Slovak Language in Békés County]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).

34. Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária szerk. 2008. *Slovenský jazyk v Maďarsku I-II. [Slovak Language in Hungary]*. Békéscsaba: Vyskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
35. Žiláková, Mária 2004. *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku [Dynamics of Slovak Language in Hungary]*. Budapest: ELTE BTK (In Slovak).
36. URL1: Központi Statisztikai Hivatal [Hungarian Central Statistic Office].
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_04_2011.pdf
(Accessed: 31 January 2021).
37. URL2: Központi Statisztikai Hivatal [Hungarian Central Statistic Office].
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_06_2011.pdf
(Accessed: 31 January 2021).

Függelék

A1 (életkor: 13 – 23 év, férfi, végzettség: általános iskola, diák)

„Ten človek, ktorý má slovenskí príbuzní, je veľmi šťastný, lebo myslím, že ľudia najčastejšie používajú slovenský jazyk príbuzným, alebo inou členou z rodiny.“ [Az az ember, akinek vannak szlovák rokonai, nagyon szerencsés, mert úgy gondolom, hogy az emberek leggyakrabban rokonaikkal használják a szlovák nyelvet vagy a rokonság más tagjával.]

A2 életkor: 41 – 60 év, nő, végzettség: főiskola/egyetem, dolgozó)

„Teraz už nepoužívam slovenčina. Zabudla som všetko. Používam jazyk iba starou mamou.“ [Már nem használok a szlovák nyelvet. Mindent elfelejtettem. A nyelvet csak a nagymamámmal használok.]

A3 (életkor: 61 és több, nő, végzettség: általános iskola, nyugdíjas)

„S mužom len po slovensky zhovárame. S deťom málokedy rozprávame po slovensky.“ [A férjemmel csak szlovákul beszélünk. A gyerekekkel ritkán beszélünk szlovákul.]

A4 (életkor: 41 – 60 év, nő, végzettség: középiskola, nyugdíjas)

„Ja rada pocsuвам i hovorim po slovensky. Pevacky kruzski mi szpevame po szlovenszki, igyeme visztupity tu v zsupe... Kde sztretnyeme zo szlovácim tak hovoríme len po szlovenszkim jazike.“ [Én szívesen hallgatom és beszélem a szlovák nyelvet. Az énekkarba szlovákul énekelünk, járunk fellépni itt a megyében... Ahol találkozunk szlovákokkal, akkor szlovák nyelven beszélünk.]

A5 (életkor: 24 – 40 év, nő, végzettség: középiskola, dolgozó)

„Habár édesapám tudott szlovákul (tótul), ragaszkodott ahhoz, hogy magyarul beszéljünk otthon, vagy bárhol a faluban. Azt mondta, mi magyarok vagyunk, ezért magyarul kell beszéljünk.”

A6 (életkor: 24 – 40 év, nő, végzettség: főiskola/egyetem, dolgozó)

„Mám dve kamarátky, jedna žije v Maďarsku, a druhá na Slovensku, veľa s nimi komunikujem po slovensky.“ [Van két barát nőm, egyik Magyarországon, a másik Szlovákiában él, sokat kommunikálok velük szlovákul.]

A7 (életkor: 61 és több, férfi, végzettség: általános iskola, nyugdíjas)

„So ženou zhovárame len po slovensky. Ale inak po maďarsky rozprávam. Už je málo kto vie po slovensky.“ [A feleségemmel csak szlovákul beszélünk. De egyébként magyarul beszélek. Már kevesen tudnak szlovákul.]

A8 (életkor: 24 – 40 év, nő, végzettség: középiskola, dolgozó)

„Starý rodičia aj mamička sú slováci. Keď idem na návštevu ku starým rodičom tam len po slovensky hovoríme.“ [A nagyszüleim és anyukám szlovákok. Ha megyek meglátogatni a nagyszüleimet, velük csak szlovákul beszélek.]

A9 (életkor: 13 – 23 év, nő, végzettség: főiskola/egyetem, dolgozó)

„Az apai nagyszüleim szlovák származásúak voltak, sok-sok éven keresztül ott is éltek. A szüleim ismerik a nyelvet, de nem használják a mindennapokban. A kultúra, a mentalitás érdekel, viszont engem már nem tanítottak, így a szókincsem nem túl gazdag. A közeljövőben szeretném tanulni, elsajátítani.”

A10 (életkor: 61 és több, nő, végzettség: általános iskola, nyugdíjas)

„Rada používam „slovenčinu“, keď moja susedka príde na kávu. Ne hovorím čistú slovenčinu, ale „tótsky“ jazyk.“ [Örülök, ha hallom a szlovák nyelvet, amikor átjön hozzám a szomszédasszony kávézni. Nem a tiszta szlovák nyelvet beszélem, hanem a „tót” nyelvet.]

A11 (életkor: 41 – 60 év, férfi, végzettség: középiskola, dolgozó)

„Málokedy rozprávam po slovensky. Zriedkavo sa stretávam ocom, vtedy zvyknem.“ [Ritkán beszélek szlovákul. Ritkán találkozom apámmal, vele szoktam.]

A12 (életkor: 24 – 40 év, férfi, végzettség: főiskola/egyetem, dolgozó)

„Emlékszem, családi összejöveteleken hallottam gyerekként, valami „más nyelven” beszéltek az idősebb rokonok. Minket sajnos nem tanítottak meg szlovákul, talán azért, hogy az megmaradhasson az ő „titkos nyelvüknek”.

Nyelv (kétnyelvűség) és (kettős) identitás az alföldi szlovákok körében Magyarországon

György Ladislav, PhD. Szegedi Tudományegyetem, nyelvtanár; ladislav.gyorgy@szte.hu, ORCID: 0000-0002-0511-5603.

Tuska Tünde, PhD. Szegedi Tudományegyetem, főiskolai docens; tuska.tunde@szte.hu, ORCID: 0000-0002-3267-5788.

A tanulmány interdiszciplináris szemléletű kutatásunk megállapításaira és következtéseire reflektál; részben elméleti, részben analitikus és szintetikus jellegű. Az elméleti és módszertani alapvetések és összefüggések, illetve a kétnyelvű kommunikáció témakörében folytatott szociolingvisztikai irányú kutatások/vizsgálatok eredményeire támaszkodva részleges jellemzést nyújtunk a Magyarország (Alföld) nemzetiségi szempontból vegyes lakosságú területein létező szlovák–magyar kétnyelvűségről, identitásról. Az elméleti részben rövid áttekintést adunk a magyarországi szlovák–magyar kétnyelvűséggel foglalkozó

kutatásokról és tudományos publikációkról, tömören értelmezzük a kétnyelvűség fogalmát, felvázoljuk az etnikai, illetve kulturális identitás egyes kérdéseit. A szociolingvisztikai kutatást 2018-tól folyamatosan végezzük. A kutatási mintát különböző életkorú, műveltségű és szociális háttérű Csongrád-Csanád és Békés megyei adatközlők alkotják, a kutatási anyagot hangfelvételek és kérdőívek képezik. Tanulmányunk analitikus részében a leíró és az összehasonlító módszer alkalmazása mellett igyekszünk az adott témakört interdiszciplináris kontextusban vizsgálni, figyelembe véve a nyelv és az identitás közötti kölcsönös viszonyt (előtérbe kerül a nyelv/ek kiválasztásának és szintjének problematikája, emellett olyan kérdések is, hogy melyik nyelvet használják a beszélők gyakrabban, szívesebben és kivel; melyik nyelven fejezik ki magukat könnyebben; melyik nyelvet tekintik anyanyelvüknek, vagyis, hogy mit értenek az anyanyelvük alatt; hogyan érzékelik a nyelv és az identitás közötti kapcsolatot; mikor, miért, kivel való kommunikáció során váltanak át egyik nyelvről a másikra stb.). A kutatási anyag elemzéseiből kiindulva kijelenthetjük, hogy a magyarországi alföldi szlovákok kétnyelvűségére a kollektív kétnyelvűség a jellemző. Igaz ez abban az esetben is, amikor inkább szukcesszív, illetve iskolában tanult, nem pedig természetes (otthon a szülőktől elsajátított) kétnyelvűségről beszélünk. Annak ellenére, hogy főként a passzív, receptív kétnyelvűség van túlsúlyban, azt is leszögezhetjük, hogy a szlovák-magyar kétnyelvűség még mindig élő jelenségként létezik. Dominánsabb szerepet – a kétnyelvűséggel szemben – a szlovák-magyar kettős identitás, illetve bikulturalitás tölt be.

Kulcsszavak: nyelv, identitás, szlovák-magyar kétnyelvűség, kettős identitás, bikulturalitás, alföldi szlovákok Magyarországon

Мова (двомовність) і (подвійна) ідентичність у середовищі алфельдських словаків Угорщини

Ладіслав Дьердь, доктор філософії, Сегедський університет, викладач-мовник; ladislav.gyorgy@szte.hu, ORCID: 0000-0002-0511-5603.

Тюнде Тушка, доктор філософії, Сегедський університет, доцент; tuska.tunde@szte.hu, ORCID: 0000-0002-3267-5788.

Публікація є спробою інтердисциплінарного дослідження; вона має частково теоретичний, частково аналітичний і синтетичний характер. Спираючись на теоретико-методологічні правила та зв'язки, а також на результати соціолінгвістичних досліджень у сфері двомовної комунікації, ми подаємо детальну характеристику словацько-угорської двомовності та ідентичності на етнічно змішаних територіях Угорщини (рівнина Альфельд). У теоретичній частині дано короткий огляд досліджень і публікацій, присвячених словацько-угорській двомовності в Угорщині; розкрито поняття двомовності, окреслено окремі питання етнічної та культурної ідентичності. Наше соціолінгвістичне дослідження проводиться з 2018 року. Вибірку дослідження становлять респонденти різного віку, рівня освіти та соціального статусу з областей Чонград-Чонад та Бейкеш, матеріалами дослідження стали аудіозаписи та заповнені анкети. В аналітичній частині публікації, поряд із застосуванням описового та порівняльного методів, зроблено спробу аналізу в

інтердисциплінарному контексті, із врахуванням взаємовідносин між мовою та ідентичністю (акцентовано на проблемі вибору мови/мов і їх рівня, на тому, якою мовою мовці послуговуються частіше і більш охоче і з ким; якою мовою їм легше висловлюватися; яку мову респонденти вважають рідною і що вони розуміють під рідною мовою; яким бачать зв'язок між мовою та ідентичністю; коли, чому і з ким під час комунікації переходять з однієї мови на іншу тощо). Аналіз матеріалів дослідження дає підстави стверджувати, що для двомовності алфельдських словаків Угорщини характерною є колективна двомовність. Це підтверджується і в тому випадку, коли йдеться більше про сукцесивну та засвоєну в школі, а не природну (засвоєну вдома від батьків) двомовність. Попри те, що переважає пасивна, рецептивна двомовність, можна відзначити, що словацько-угорська двомовність залишається все ще живим явищем. Домінантну роль – на протигагу двомовності – відіграє словацько-угорська подвійна ідентичність, а також бікультурність.

Ключові слова: мова, ідентичність, словацько-угорська двомовність, подвійна ідентичність, бікультурність, альфельдські словаки в Угорщині

Language (Bilingualism) and (Dual) Identity among the Great Plain Slovaks in Hungary

Ladislav György, PhD. University of Szeged, language teacher; ladislav.gyorgy@szte.hu, ORCID: 0000-0002-0511-5603.

Tuska Tünde, PhD. University of Szeged, college associate professor; tuska.tunde@szte.hu, ORCID: 0000-0002-3267-5788.

The paper reflects on the findings and conclusions of our interdisciplinary research; it is partly theoretical, partly analytical and synthetic. Drawing on the theoretical and methodological principles and connections, as well as on the results of previous sociolinguistic research on bilingual communication, we provide a partial characterization of Slovak-Hungarian bilingualism and identity in the ethnically mixed areas of Hungary (the Great Plain). In the theoretical part, we give a brief overview of the research and the academic publications on Slovak-Hungarian bilingualism in Hungary, provide a concise interpretation of the concept of bilingualism, and outline some of the issues of ethnic and cultural identity. The sociolinguistic research is conducted from 2018. The research sample is composed of respondents from Csongrád-Csanád and Békés counties from different age groups, education, and social backgrounds. The research material consists and questionnaires. In the analytical part of our study, we use both descriptive and comparative methods to examine the given topic in an interdisciplinary context, taking into account the interrelationship between language and identity (such as the issues of language choice and competence, questions such as which language speakers use more often; which language they prefer and with whom; in which language they express themselves more easily; which language they consider to be their mother tongue, i.e. what they understand by the concept of mother tongue; how they perceive the link between language and identity; when, why, and with whom they switch from one language to another in communication, etc.). Based

on the analysis of the research material, we can conclude that the bilingualism of the Slovaks of the Hungarian Great Plain is characterized by collective bilingualism. This is also true when we talk about successive or bilingualism learned at school rather than natural bilingualism. Despite the predominance of passive, receptive bilingualism, it can also be stated that Slovak–Hungarian bilingualism still exists as a living phenomenon. A more dominant feature – than bilingualism – is Slovak–Hungarian dual identity and biculturalism.

Keywords: *Language, Identity, Slovak-Hungarian Bilingualism, Dual Identity, Biculturalism, Great Plain Slovaks in Hungary*

© György Ladislav – Tuska Tünde, 2022